

SỰ TRỞ VỀ CỦA CÔ GÁI PHÁP MANG DÒNG MÁU VUA HÀM NGHI

ST

Amandine Dabat tại buổi trò chuyện tại TP.HCM

Một câu chuyện kỳ lạ khác về vua Hàm Nghi vừa làm ngỡ ngàng người Sài Gòn, khi một nữ trí thức trẻ người Pháp trở về nhận là hậu duệ của ông và cho biết đang làm luận án tiến sĩ lịch sử nghệ thuật về chính bậc tiền nhân của mình...

Hàm Nghi là vị hoàng đế có số phận kỳ lạ, từ chuyện ông được chọn lên ngôi, truyền hịch Cần Vương chống pháp, bị bắt lưu đày biệt xứ, từ chối học tiếng Pháp và cả việc ông vẽ hàng trăm bức tranh mà mãi sau này mới được biết đến.

Sống lại hình ảnh tuổi trẻ vua Hàm Nghi trong mắt cô cháu gái.

Nữ trí thức trẻ ấy có gương mặt xinh đẹp, thanh tú rất Pháp và cái tên cũng hoàn toàn Pháp: Amandine Dabat, sinh năm 1987 ở Paris, **tốt nghiệp cử nhân Việt Nam học** tại Pháp năm 2012. Vẻ đẹp rạng rỡ, phong cách ứng xử tinh tế và diễn ngôn lưu loát của cô làm dịu đi cái nắng xuân oi bức Sài Gòn tháng 3.2015.

Điều gây ngạc nhiên cho mọi người là cô lại mang trong mình dòng máu của vị hoàng đế yêu nước Hàm Nghi, mà theo cách gọi của người Pháp thời thuộc địa là “ông hoàng An Nam”. Bằng kiến văn sâu sắc và khách quan, cô đã giúp làm sáng tỏ thêm nhiều điều bất ngờ thú vị về ông vua có tâm hồn nghệ sĩ.

Lịch sử cho biết, Hàm Nghi tên húy Nguyễn Phúc Ưng Lịch là hoàng đế thứ 8 của triều đình nhà Nguyễn, do phái chủ chiến mà đứng đầu là hai đại thần Tôn Thất Thuyết và Nguyễn Văn Tường dựng lên làm vua khi ông mới 13 tuổi. Là con thứ 5 của Kiên Thái Vương Nguyễn Phúc Hồng Cai và bà Phan Thị Nhân, ông là một trong ba vị vua là ba anh em ruột được sinh trưởng trong cùng một gia đình hoàng tộc: Kiến Phúc, Hàm Nghi và Đồng Khánh. Ông cũng là một trong ba vị vua nhà Nguyễn được lịch sử tôn vinh yêu nước chống giặc Pháp xâm lược: Hàm Nghi, Thành Thái, Duy Tân.

Và sau ba năm phát cờ khởi nghĩa Cần Vương, ông bị kẻ phản bội chỉ điểm và bị thực dân Pháp bắt xuống tàu đày sang an trí tận thủ đô Alger của Algeria năm 1888.

Bị giam lỏng xứ người xa xôi, sống buồn tủi trong ngôi biệt thự Rừng Thông (Villa des Pins, thuộc làng El Biar), cựu hoàng trẻ tuổi vẫn giữ cách ăn mặc, sinh hoạt của người Việt, từ chối học tiếng Pháp, vì ông cho đó là ngôn ngữ của kẻ thù xâm lược Tổ quốc mình. Tuy nhiên, cuối cùng nhận thấy người Pháp ở Algeria tỏ ra tử tế hơn người Pháp ở Việt Nam và cũng do nhu cầu giao tiếp, nên ông dần học và nói, viết rành tiếng Pháp.

Đến năm 1904, **Hàm Nghi đã kết hôn với bà Marcelle Laloe ở Alger** và lần lượt sinh hạ ba người con: hai công chúa Như Mai, Như Lý và hoàng tử Minh Đức. Trong đó, công chúa Như Lý (hoặc Như Luân, 1908 – 2005) từng tốt nghiệp tiến sĩ y khoa và lập gia đình với công tước Francois Barthomivat de la Besse, mà cô Amandine Dabat là cháu đời thứ 4; cũng có nghĩa Amandine là hậu duệ đời thứ 5 của vua Hàm Nghi.

Đây không phải là chuyến trở về Việt Nam đầu tiên của Amandine Dabat, nhưng là lần đầu cô có buổi trò chuyện trước hàng trăm người tại Thư viện Khoa học Tổng hợp TP. HCM, lại nói về cuộc đời kỳ lạ của một người thân thích của mình là hoàng đế – nghệ sĩ Hàm Nghi.

Điều đó gây xúc động trong từng lời nói của nữ trí thức trẻ này và xúc động cả người nghe đông đảo khán phòng. Hình ảnh vị vua yêu nước trẻ tuổi có số phận đặc biệt từ hơn một trăm năm trước như sống lại trong mỗi ánh mắt, cử chỉ thông minh của người chắt ngoại xa lạ mà dễ gần của ông. Mọi người bắt gặp phía trong hình hài rất Pháp của cô gái trẻ là một tâm hồn rất Việt, với tinh thần tự tôn về tổ tiên và tình yêu cháy bỏng đối với di sản yêu nước và nghệ thuật mà cụ tổ là hoàng đế Hàm Nghi để lại.

Amandine Dabat cho biết, cô càng nghiên cứu kho sử liệu gia đình thì càng tự hào vì trong mình có dòng máu của vị vua người Việt Nam yêu nước, một nghệ sĩ có cuộc đời thật kỳ lạ.

Khi bị lưu đày tại Algeria, vua Hàm Nghi vẫn bị người Pháp cho rằng có thể quay về Việt Nam làm vua và xem ông như một quân bài dự bị chiến lược. Cả người quản gia cũng là nhân viên an ninh theo dõi nhà vua và đã làm báo cáo nhiều trang gửi chính quyền thực dân. Thư từ hoàn toàn bị kiểm soát và chỉ một số ít đến được tay của nhà vua.

Hàm Nghi là một trong hai họa sĩ Việt Nam đầu tiên theo phong cách phương Tây

Đôi với thế giới nghệ thuật, cựu hoàng Hàm Nghi với nghệ danh Tử Xuân ký dưới các bức tranh, là một họa sĩ đích thực với niềm đam mê hội họa lớn lao và có thành tựu, chứ ông không chỉ đơn giản dùng tranh để khuây khỏa những năm tháng bị đày ải biệt xứ.

“Thực sự lúc đầu tôi nghĩ rằng ông vẽ như một cách để tìm niềm vui. Nhưng qua tư liệu cho thấy, khi đã khởi đầu thì ông đam mê vẽ cả ngày, vẽ như một họa sĩ thực sự. Và theo tôi, ông đã trở thành họa sĩ một cách tự nhiên”. Amandine Dabat cũng nói rằng, nhà vua đã vượt ra khỏi sự

giam lỏng của chính quyền thực dân Pháp để tìm đến với nghệ thuật như một cách bày tỏ nỗi nhớ cố hương đang chìm trong bóng giặc. Tác phẩm của ông không bộc lộ quan điểm chính trị.

Hành trình đến với nghệ thuật của cựu hoàng Hàm Nghi cũng khá đặc biệt. Ông vốn không tỏ ra có năng khiếu mỹ thuật. Vào năm 1899, từ Alger ông sang Paris và thích thú khi xem một cuộc triển lãm của danh họa Paul Gauguin, từ đó khơi lên trong ông ngọn lửa tình yêu hội họa. Và cũng từ đó ông dần đắm chìm trong sắc màu.

Tranh của ông chịu ảnh hưởng của trường phái ấn tượng của nước Pháp và châu Âu. Người gần gũi dạy vẽ trực tiếp cho ông 15 năm là họa sĩ Pháp Marius Reynaud sống ở Algeria. Ngoài ra, Hàm Nghi cũng từng “thọ giáo” nhà điêu khắc vĩ đại nhất nước Pháp August Rodin, mà tại cuộc triển lãm năm 1979, trong phần Rodin với vùng Viễn Đông có xác thực điều này.

Nhờ những chuyến du hành hạn chế sang Pháp và trên đất nước Algeria mà ông đã vẽ nhiều bức phong cảnh, tĩnh vật và điêu khắc một số tượng chân dung bằng đồng, thạch cao. Tranh tượng của Hàm Nghi dùng bút

pháp phương Tây nhưng hoà quyện tinh thần văn hoá phương Đông, nơi sinh thành ra ông với những hình ảnh thân thuộc như cánh đồng, cây cối, hoa trái, cánh cò cánh vạc vào buổi hoàng hôn. Điều đó giúp ông giải toả nỗi nhớ cố hương và cũng là hồn cốt tạo nên sự khác biệt trong tác phẩm của ông.

Kỳ lạ là hơn nửa thế kỷ sau khi cựu hoàng Hàm Nghi qua đời, mọi người mới lơ mơ biết rằng ông từng vẽ tranh khắc tượng. Thông tin về các tác phẩm của ông chỉ được biết qua thư từ mà ông trao đổi với bạn bè, nhất là catalogue của cuộc triển lãm riêng vào năm 1926 tại Paris dưới bút danh Tử Xuân; còn đa số tranh của ông đã bị thất lạc, nhất là khi căn nhà ông ở bị cháy trong biến cố chiến tranh ở Algeria năm 1962.

Đến nay tranh của ông còn lại khoảng dưới 100 tác phẩm, về bức tranh Chiều tà (Déclin du jour) của Hàm Nghi được phát hiện và bán đấu giá 8.800 euro ở Paris ngày 24.11.2010, Amandine Dabat nói rằng cô và gia đình không hề hay biết cho tới khi nghe thông tin qua báo chí. Vì sao Hàm Nghi ký tên dưới các bức tranh là Tử Xuân, chứ không phải Xuân Tử vốn là tên được cha mẹ đặt cho? Ông ký tên bằng chữ quốc ngữ rất rõ ràng nhưng không có dấu, theo kiểu tiếng Pháp: Tu Xuan. Vấn đề này được đặt ra và tranh luận nhỏ tại buổi giao lưu.

Theo lý giải của Amandine Dabat, khi chống Pháp và bị bắt lưu đày, Hàm Nghi chưa tiếp cận chữ quốc ngữ mà chỉ dùng chữ Pháp và chữ Hán. Về sau, những người Việt sang Pháp du học mới dạy cho cựu hoàng chữ quốc ngữ và ông đã sử dụng nó để ký tên vào tác phẩm của mình.

Có mặt tại buổi giao lưu, Tiến sĩ văn học Trần Hoài Anh cho rằng, việc Hàm Nghi đã viết tên mình theo ngữ pháp tiếng Việt chứ không phải ngữ pháp tiếng Hán cho thấy ý thức khát khao độc lập về văn hoá của vị vua yêu nước. Với trình độ Hán học uyên thâm, không thể có chuyện cựu hoàng viết nhầm Xuân Tử thành Tử Xuân được. Đây chắc chắn là một biểu hiện có chủ ý của vua Hàm Nghi.

Amandine Dabat cho hay, cô đã tập hợp trên 2.500 tư liệu thư từ gia đình, thư viện, chứng từ hành chính trong thời kỳ lịch sử có liên quan đến vua Hàm Nghi để dựng lại cuộc đời của ông. Cô đang hoàn thành hai công trình để xuất bản thành sách, đó là luận án tiến sĩ lịch sử nghệ thuật tại Đại học Sorbonne mà cô thực hiện năm 2010 có chủ đề: “Tử Xuân: danh mục các tác phẩm tranh ảnh, điêu khắc của Hàm Nghi (1871-1944), vị hoàng đế Việt Nam lưu vong” và luận án tiến sĩ ngành lịch sử nghệ thuật và khảo cổ với chủ đề “Vua An Nam: khảo cổ học nhân học”.

Ngoài thư viện gia đình, Amandine Dabat đã tiến hành nhiều chuyến đi khảo cứu ở Algeria, Việt Nam và ngay tại Paris có liên quan tới cuộc đời vua Hàm Nghi. Cô nói: “Tôi hi vọng sẽ sớm xuất bản cuốn sách phát triển từ luận án về vua Hàm Nghi viết bằng tiếng Pháp và tiếng Việt. Mọi thông tin cần biết về vị vua yêu nước và là một nghệ sĩ tài năng đích thực sẽ là niềm tự hào cho tất cả chúng ta”.

Trong câu chuyện, cô hay nói từ “chúng ta” bằng tình cảm chân thành và gần gũi của một người con xa xứ trở về cố hương với bao trăn trở về quá khứ đau thương xen lẫn tự hào về bậc tiền nhân “vị quốc vong thân”!

Chúng ta đã biết Hàm Nghi là vị hoàng đế yêu nước và đã thể hiện được bản lĩnh tâm hồn, nhân cách Việt khi bị lưu đày ở xứ lạ quê người. Qua “giọt máu” đáng quý của ông là Amandine Dabat, nhất định rồi đây chúng

ta sẽ biết rõ thêm một Hàm Nghi nghệ sĩ, có thể là người tiên phong của nền mỹ thuật Việt Nam đương đại.

Như nhận định của nhà nghiên cứu Nguyễn Đắc Xuân: “Luận án tiến sĩ của Amandine nghiên cứu về toàn bộ cuộc đời làm nghệ thuật của vua Hàm Nghi. Hàm Nghi nghệ sĩ vẽ tranh, Hàm Nghi nặn tượng và Hàm Nghi nhiếp ảnh. Khi luận án này trình xong, cùng với Lê Văn Miến, vua Hàm Nghi sẽ được khẳng định là một trong hai họa sĩ Việt Nam đầu tiên vẽ tranh, nặn tượng theo phong cách phương Tây.

Dưới đây là hình ảnh của Vua Hàm Nghi cùng cô cháu gái năm đời....
(xin bấm vào link dưới đây)

<https://www.google.com/search?q=h%C3%ACnh+%E1%BA%A3nh+c%E1%BB%A7a+Vua+H%C3%A0m+Nghi+c%C3%B9ng+c%C3%B4+ch%C3%A1u+g%C3%A1i+n%C4%83m+%C4%91%E1%BB%9Di&rlz>